

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jarkko Kosonen, Alisa Puustinen and Teemu Tallberg

Title: Maanpuolustustahdosta maanpuolustusuhteeseen - siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta

Year: 2019

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: In Copyright

Rights: © Kirjoittaja & The Westermarck Society, 2019.

Rights url: <https://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version: Kosonen, J., Puustinen A. & Tallberg, T. (2019): Maanpuolustustahdosta maanpuolustusasenteeseen – Siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta. *Sosiologia* 56:3, 300–319.

Maanpuolustustahdosta maanpuolustussuhteeseen

Siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiota

Jarkko Kosonen, Alisa Puustinen ja Teemu Tallberg

Abstrakti

Artikkelissa tarkastellaan, miten ja millaisista tekijöistä kansalaisen suhde maanpuolustukseen rakentuu. Aineistona ovat siviilipalvelusta suorittavien ja reservistä eroavien suomalaisten asevelvollisten haastattelut (71 henkilöä). Tutkimuksen perusteella muodostetaan maanpuolustussuhteen käsite, joka jäsentää kansalaisuuden kehityksessä yksilön suhdetta maanpuolustukseen ja valtion tuottamaan turvallisuuteen. Se tarjoaa mahdollisuuksia tulkita yksilön valintoja osana kansalaisuutta, yhteisöjen jäsenyyttä ja yhteiskuntaa. Yksilö asemoituu maanpuolustukseen maanpuolustusasenteen, -luottamuksen, -osaamisen ja -toimijuuden kautta. Maanpuolustussuhdetta kehystäviä tekijöitä ovat kansalaisen kiinnittyminen yhteiskuntaan, kokemus omasta maasta puolustamisen arvoisena sekä käsitykset omaan maahan kohdistuvista uhkista ja niihin vastaamisesta. Yksilön henkilökohtainen maanpuolustussuhde tai -tahto eivät ole tutkimuksemme perusteella sidoksissa aseelliseen maanpuolustukseen tai asepalveluksen suorittamiseen. Tulostemme mukaan kansalaisuuteen koetaan kuuluvan velvollisuus osallistua maanpuolustuksen ja yhteiskunnan turvaamisen tehtäviin, mutta osa kansalaisista haluaa hakea omaa rooliaan asevelvollisuussotilaan sijaan yhteiskunnan kokonais-turvallisuuden toimijoina.

ASIASANAT: Asevelvollisuus, kansalaisuus, maanpuolustus, maanpuolustustahto, maanpuolustussuhde

Johdanto

Kansalaisuuden ja maanpuolustuksen väliset suhteet ovat Suomessa käymistilassa. Keskustelunavauksia asevelvollisuuden laajentamisesta jossakin muodossa molempia sukupuolia koskevaksi on lähivuosina ollut monia, ja puolustusvaliokunta on valmistellut hanketta kansalaispalveluksen kehittämiseksi (esim. Karkkola 2017). Useat puolueet, puolueiden nuorisojärjestöt ja maanpuolustusjärjestöt ilmaisivat vuonna 2017 tukensa koko ikäluokkaa velvoittaville kutsunnoille, asevelvollisuuden laajentamiselle tai kansalaispalveluksen käyttönotolle sukupuolesta riippumattomana velvollisuutena. Keväällä 2018 julkaistiin selvitys, jossa

tarkasteltiin, voisiko kansalaispalvelus vastata nykyjärjestelmää laajemmin kokonaisurvallisuuden tarpeisiin ja miten kukin ikäluokka kokonaisuudessaan voitaisiin osallistaa maanpuolustuksen ja yhteisen turvallisuuden edistämiseen (Elisabeth Rehn – Bank Of Ideas 2018). Samaan aikaan viranomaiset ja eri oikeusasteet ovat tarkastelleet asevelvollisuudesta vapautumisen perusteiden yhdenvertaisuutta ahvenanmaalaisten miesten, Jehovan todistajien ja totaalikieltäytyjien tapauksissa (Puolustusministeriö 2018; Helsingin hovioikeus 2018).

Suomen puolustusjärjestelmä perustuu yleiseen asevelvollisuuteen, mikä pohjustaa kansalaisten suhdetta maanpuolustukseen: Miehet ovat asevelvollisia ja heidän odotetaan suorittavan siihen kuu-

luvan palveluksen, ellei heitä vapauteta siitä esimerkiksi terveydellisistä syistä. Naiset voivat suorittaa vapaaehtoisen asepalveluksen, jonka kautta heistä tulee asevelvollisia. Asevelvollisuuden nykyinen vain miehiä velvoittava muoto on saanut julkisuudessa kritiikkiä muun muassa tasa-arvon ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Kuitenkin Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) kyselytutkimuksessa miesten yleiseen asevelvollisuuteen ja koko miespuolisen ikäluokan sotilaalliseen koulutukseen perustuva puolustusjärjestelmä sai tämän vuosituhannen vahvimman kannatuksensa, kun 81 prosenttia suomalaisista ilmoitti tukevansa nykyisen järjestelmän säilyttämistä (MTS 2017, 42).

Maanpuolustustahto on kuulunut suomalaisen sotilassosiologisen tutkimuksen perusteemoihin 1950-luvulta lähtien, joskin se on ollut Suomessa varsin pienen piirin kiinnostuksen kohde. Sitä on tutkittu Puolustusvoimissa (esim. Kosonen ym. 2017; Sinkko 2015; Harinen & Hannola 2013), mitattu MTS:n kyselytutkimuksissa (MTS 2017) sekä sivuttu muissa sosiologisesti virittyneissä asevoimia koskevissa tutkimuksissa (mm. Laitinen & Nokkala 2005; Ojajärvi 2015; Myllyniemi 2010, 58; Myyry 2009; Salo 2008; Sinkko ym. 2008). Käsitteenä maanpuolustustahtoa on käytetty myös sosiaalipsykologiassa asenne- ja arvotutkimuksen teoriakehyksissä (Helkama 2015; Myyry 2009). Maanpuolustustahdon mittaaminen Suomessa perustuu ruotsalaiseen maanpuolustuksen asennetutkimuksen perinteeseen. Ensimmäisen kerran tätä on hyödynnetty Suomessa Jaakko Valtasen (1954) tutkimuksessa (Huhtinen & Sinkko 2004, ks. myös Eskola 1962) ja sittemmin Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan sekä MTS:n mielipidetutkimuksissa (Leimu, Harine & Sinkko 2008).

Maanpuolustustahdon edistäminen on säädetty puolustusvoimien tehtäväksi (Laki puolustusvoimista 1 luku, 2 §). Sen ylläpitäminen on myös osa vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen toimintaa (Laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta 5 luku, 25 §). Asevelvollisuusinstituution on itsessään katsottu olevan maanpuolustustahtoa ylläpitävä tekijä (Laitinen & Nokkala 2005, 42), mutta laajemmin maanpuolustushenkeä rakennetaan monilla puolustushallinnon viestinnän ja koulutuksen

keinoilla. Kansalaisten maanpuolustustahdon tuesta kannetaan julkisesti huolta, ja se on poliittisessa retoriikassa usein käytetty termi.

Mielipidemittausten perusteella suomalaisten suhtautuminen aseelliseen puolustukseen on myönteistä ja nykyjärjestelmää tukevaa (MTS 2017, 41–45). Halukkuus puolustaa maata on kansainvälisesti vertailtuna korkealla tasolla (The WIN/Gallup International 2015). Maanpuolustustahto on pysynyt Suomessa, kuten Ruotsissakin, lähes vakiona viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana (MSB 2016, 92; MTS 2017, 42) taloudellisista ja poliittisista suhdanteista sekä turvallisuusympäristössä ja puolustusjärjestelmän rakenteissa tapahtuneista muutoksista huolimatta. Vaikka mitattu maanpuolustustahto on yhden mielipidekysymyksen¹ aikasarjojen perusteella pysynyt lähes muuttumattomana, voidaan olettaa, että maanpuolustustahdon sisältö, kansalaisten maanpuolustukselle antamat merkitykset sekä kansalaisten suhde maanpuolustukseen elävät ajassa.

Maanpuolustustahdon mittauserinne on kaventanut ilmiön teoreettista tarkastelua, käsitteen operationalisointia (ks. Hoikkala, Salasuo & Ojajärvi 2009; Sinkko 2015, 150) sekä kuvaa kansalaisten suhteesta maanpuolustukseen (pl. Myyry 2009). Vakiintunutta käsitettä on määritelty eri tavoilla, ja sen merkitystä yhteiskunnassa on yritetty selittää, mutta uudet avaukset maanpuolustustahdon tutkimiseksi tai jäsentämiseksi ovat jääneet vähäisiksi. Maanpuolustustahdon tutkimuserinteestä on puuttunut lähes kokonaan kansalaisuuden ja maanpuolustuksen välisen suhteen sekä kansalaisuuteen Suomessa kiinteästi liittyvän asevelvollisuuden teoreettinen tarkastelu.

Aiemmissä tutkimuksissa toteutettujen kyselyaineistojen tilastollisen analyysin lisäksi tarvitaan laadullista tutkimusta ja tulkintaa kansalaisten suhtautumisesta maanpuolustukseen, mielipiteiden taustalla vaikuttavista tekijöistä sekä kansalaisten

---

¹ Maanpuolustustahdon mittaamisessa käytetty kysymys on: ”Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?” (MTS 2017, 46).

tietämyksen tasosta maanpuolustukseen liittyvissä asioissa. Maanpuolustus ja hyvinvointivaltio ovat kaksi kansalaisuuden säiettä tai foorumia, joiden kautta voidaan tarkastella kansalaisen suhdetta valtioon. Tutkimustehtävämme on selvittää, miten ja millaisista tekijöistä kansalaisten suhde maanpuolustukseen rakentuu suomalaisen asevelvollisuuden kontekstissa ja sen marginaaleissa. Tutkimuksemme kysyy, miten suhde maanpuolustukseen rakentuu osana kansalaisuutta ja miten suhdetta voidaan jäsentää erityisesti kansalaisten näkökulmasta. Miten maanpuolustusta konstruoidaan ja mitkä ovat keskeisiä ulottuvuuksia asevelvollisten kansalaisten suhteessa maanpuolustukseen?

Näiden suhteiden rakentumisen ymmärtäminen ja niihin liittyvien tekijöiden hahmottaminen on mahdollista tarkastelemalla sellaisten yksilöiden kokemuksia, jotka ovat pohtineet asevelvollisuutta henkilökohtaisesti. Tutkiessamme kansalaisten suhdetta hyvinvointivaltioon ja maanpuolustukseen, valitsimme kohderyhmäksi Suomen kansalaiset, jotka ovat lakiin ja kansalaisuuteen perustuen asevelvollisia. Aiempien tutkimusten ja havaintojen perusteella kansalaisten tietämys maanpuolustuksesta on varsin vähäistä, eivätkä nämä teemat ole kansalaisilla aktiivisen pohdinnan tai puntaroinnin kohteina (ks. esim. Jalava ym. 2017; Raisio ym. 2017). Valitsimme haastattelujen kohderyhmiksi henkilöt, jotka olivat pohtineet suhdettaan maanpuolustukseen asevelvollisuuden kautta: siviilipalvelusta suorittavat miehet sekä reservistä eroavat asevelvolliset. Tutkimuksemme tulosten pohjalta esittelemme teoreettisena kontribuutiona käsitteen maanpuolustussuhde, joka laajentaa aiempaa sosiologista tutkimusta ja keskustelua kansalaisten maanpuolustustahdosta.

Kansalaisen suhde hyvinvointivaltioon ja maanpuolustukseen

Valtion ja kansalaisten välistä suhdetta voidaan jäsentää tutkimuksellisesti monin tavoin. Kansalaisen rooli yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa painottuu Suomessa asevelvollisuusinstituution ja maanpuolustusvelvollisuuden kautta maanpuolustukseen; muuhun turvallisuustyöhön osallistutaan lähinnä palkkatyön, vapaaehtoistoiminnan tai kan-

salaisosallistumisen kautta (Raisio ym. 2017; Tallberg 2017). Valtion yhtenä perustehtävänä on tuottaa turvallisuutta kansalaisille ja varautua kollektiivisesti puolustamaan itseään. Hyvinvointivaltiossa kansalaisuus jäsenyytään oikeuksina ja velvollisuuksina, joista tässä yhteydessä tarkastelun keskiössä ovat maanpuolustus- ja asevelvollisuus.

Kansalaisuuden katsotaan muotoutuneen nykyiselleen modernisaation myötä kansallisvaltioissa. Tietyn alueen jäsenet ovat kansalaisuuden myötä integroituneet poliittisen yhteisön jäseniksi, ja kansalaisuus periytyy. (Kuusela 2006, 33; Turner 2001, 192; vrt. Gülalp 2013; Ware 2010.) Suomen kielen sana ”kansalaisuus” yhdistää itsessään sekä syntyperän (kansallisuus) että poliittisen yhteisön jäsenyyden merkitykset (Pulkkinen 2013, 178). Kansalaisuuden ytimenä on kysymys siitä, miten se määritellään oikeuksiin ja velvollisuuksiin perustuvina suhteina (Kuusela & Saastamoinen 2006, 9; Marshall 1950, 10–11; Saastamoinen 2010, 230; Turner 2001). Hyvinvointi- ja kansallisvaltion kontekstissa on korostettu kansalaisoikeuksien ja velvollisuuksien välistä vastavuoroisuutta (esim. Helkama 2015, 175; Saastamoinen 2010, 230). Oikeudet ovat joko perusoikeuksia, jotka saadaan kuulumalla tiettyyn ryhmään, tai etuoikeuksia, joita hankitaan palvelemalla valtiota (Ware 2010, 316). Bryan Turner (2001, 192–193; myös Saastamoinen & Kuusela 2006, 141–144) näkee kansalaisuuden prosesseina, joiden kautta, tai myötä, jaetaan erilaisia etuoikeuksia. Etuoikeuksien saavuttamiseen on ollut kolme tietä: työnteko (*work*), sota tai maanpuolustus (*war*) ja lisääntyminen tai perheen perustaminen (*reproduction*). Ajatus asevelvollisuudesta liittyy kansalaisten osallistumiseen maanpuolustukseen ja sitä kautta käsitykseen kansalaisuudesta palveluksena valtiolle ja tienä yksilön etuoikeuksien saavuttamiseen (Danielsbacka 2015; Eichler 2014; Lomsky-Feder & Sasson-Levy 2015; Ware 2010). Hyvinvointivaltion kontekstissa kansalaisoikeuksien saavuttamisen ja asevelvollisuuden, tai siihen kuuluvan palveluksen, suorittamisen välillä ei ole suoraa yhteyttä. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa kansalaisoikeudet määrittyvät tasavertaisina perusoikeuksina, joita yksittäisen kansalaisen ei tarvitse ansaita vastavuoroisilla palveluksilla valtiolle.

Kansalaisuus rakentuu keskeisesti myös kansalais-ten toiminnassa ja kokemuksina. Identiteettien rakentumisessa muut sosiaaliset kiinnittymiset ovat haastaneet valtioon sidoksissa olevan kansalaisuuden. Siksi kansalaisuuskäsitystä on syytä laajentaa paikkaan ja juridiseen asemaan liitetystä muodollisten oikeuksien tarkastelusta yksilön henkilökohtaisesti koettuun kuulumiseen, osallistumiseen tai ulkopuolisuuden kokemukseen (Heino 2017, 275). Yksilöllistyminen, yhteisöllisyyden muuttuminen ja verkostososiaalisuuden monet muodot yhdistyvät myös niin sanottuun maailmankansalaisuuden syntymiseen ja yleismaailmallisten ihmisoikeuksien sekä kulttuuristen oikeuksien korostumiseen (mm. Adres, Vanhuyesse & Vashti 2012; Gülalp 2013; Johnson 2013; Saastamoinen 2010 & 2011; Turner 2001). Tämän johdosta kansalaisoikeudet eivät ole sidoksissa entiseen tapaan kansallisvaltion ”myöntämiin” sosiaaliin tai poliittisiin oikeuksiin.

Nimensä mukaisesti hyvinvointivaltion tarkoitus on tuottaa hyvinvointia valtion kansalaisille. Suomessa hyvinvointivaltion käsitettä on käytetty 1950-luvun alusta lähtien kuvaamaan sekä yhteiskuntapoliittisia tavoitteita että yhteiskunnassa kulloinkin vallinneita tiloja (Yeung ym. 2007, 11–12). Hyvinvointivaltion perusedellytyksinä pidetään valtion vastuuta kansalaisten välisestä tasa-arvosta, peruspalveluista, resursseja keskitetyksi uudelleen jakavasta sosiaalipolitiikasta ja sosiaaliturvasta sekä korkeasta koulutus- ja työllisyysasteesta (Hänninen 2017, 20; Kosonen 1998, 105–111; Kujala & Danielsbacka 2015, 29–34; Saari 2006, 26; Uljas 2012, 50).

Suomessa ei ole totuttu puhumaan hyvinvointivaltiota ja maanpuolustuksesta yhdessä. Hyvinvointivaltio on nähty sosiaalipoliittisena, kansalaisille julkisia palveluja tuottavana järjestelmänä (esim. Saari 2006, 26), ja maanpuolustukseen liittyvät keskustelut ovat olleet sidoksissa pikemminkin puolustus-, turvallisuus- ja ulkopoliittiseen kontekstiin. Asevoimat ovat kuitenkin aina suhteessa ja vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Puolustusvoimien suhde muuhun yhteiskuntaan rakentuu Suomessa valtionhallinnon, demokraattisen ja parlamentaarisen järjestelmän sekä yleisen asevelvollisuuden kautta. Maanpuolustus on osa laajempaa

kokonaisturvallisuuden² konseptia sekä valtion tehtävää turvallisuuden tuottajana ja takaajana (Turvallisuuskomitea 2018).

Monet Euroopan maat ovat luopuneet viime vuosikymmenten aikana asevelvollisuudesta ja supistaneet asevoimiensa kokoa (Pfaffenzeller 2010). Suomi on säilyttänyt yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan puolustusratkaisunsa, ja valtio velvoittaa asevelvollisia kansalaisia kouluttautumaan sekä osallistumaan maan aseellisen puolustuksen tehtäviin. Noin 95 prosenttia sodan ajan joukoista muodostuu asevelvollisista reserviläisistä. Pohjoismaissa puolustusratkaisut ovat kehittyneet hyvinvointivaltioiden rinnalla. Nämä ovat olleet tiiviissä yhteydessä toisiinsa, mikä on laajentanut maanpuolustusajattelua maan aseellisesta puolustuksesta muun muassa kriisinhallintaan ja laajan turvallisuuden tuottamiseen (Schouenborg 2015).

Maanpuolustusvelvollisuus on Suomen perustuslain mukaan Suomen kansalaisuuteen kuuluva velvollisuus³. Asevelvollisuuslaki tarkentaa tuota velvollisuutta miespuolisten kansalaisten osalta siten, että jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta. Asevelvollisuuden suorittamiseen kuuluu varusmiespalvelus, kertausharjoitus, ylimääräinen palvelus ja liikekannallepanon aikainen palvelus sekä osallistuminen kutsuntaan ja palveluskelpoisuuden tarkastukseen (Asevelvollisuuslaki 1 luku, 2 §). Suomalaisista 87 prosenttia ilmoittaa, että mikäli Suomeen hyökätään, he ovat valmiita osallistumaan maanpuolustuksen eri tehtäviin

---

2 Kokonaisturvallisuus on yhteistoimintamalli, joka kuvaa yhteiskunnan varautumisen peruseriaatteet. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian periaatteet kattavat varautumisen erilaisissa häiriö- tai poikkeustilanteissa. (Turvallisuuskomitea 2018.)

3 ”Jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Oikeudesta saada vakaumuksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla.” (Perustuslaki 12 luku, 127 §.)

omien kykyjensä ja taitojensa mukaan (MTS 2017, 49). Asevelvollisuus, vapaaehtoinen maanpuolustus ja muut maanpuolustuskentän sosiaaliset institutiot asettavat ja tarjoavat ihmisille erilaisia rooleja. Roolin muodostumiseen vaikuttavat useat tekijät, kuten lainsäädäntö, itselle koettu hyöty, konkreettiset mahdollisuudet (esim. työ- ja perhetilanne), motivaatio, kutsumus, vapaaehtoisuus ja velvollisuudentunto. (Griffith 2005; Krueger & Pedreza 2012; Lomsky-Feder & Sasson-Levy 2015; Tallberg 2017, 191; Ware 2010). Vapaaehtoisuus ja järjestötoiminta maanpuolustuksen kentällä tarjoaa myös ei-asevelvollisille mahdollisuuden hakea itselleen roolia ja osallistua maanpuolustuksen kokonaisuuteen. Vapaaehtoisuuden kautta roolia maanpuolustuksessa hakevat erityisesti naiset. (Jalava ym. 2017; Raisio ym. 2017.)

Koetun osallisuuden ja konkreettisen toiminnan kokonaismaanpuolustuksen osana on nähty olevan yhteydessä asenteisiin maanpuolustusta ja asevoimia kohtaan (Griffith 2005; Krueger & Pedreza 2012; Lomsky-Feder & Sasson-Levy 2015). Mitä läheisemmin henkilö on yhteydessä asevoimiin, sitä positiivisemmin hän niihin liittyviin asioihin suhtautuu (Krueger & Pedreza 2012). Tieto maanpuolustukseen liittyvistä asioista ja sosiodemografiset tekijät, kuten koulutus, ikä, sukupuoli, siviilisääty tai työasema, vaikuttavat yksilön asenteisiin ja kokemukseen omasta maasta puolustamisen arvoisena. Edelleen nämä vaikuttavat maanpuolustukseen liittyvään tahtoon, motivaatioon ja valintoihin, esimerkiksi valintaan asepalveluksen tai siviilipalveluksen välillä sekä päätökseen pysyä reservin tehtävässä (mm. Griffith 2005, 355–362; Terho 2010, 111). Kiinnittyminen yhteiskuntaan ja omaan lähiyhteisöön sekä yksilön kansainvälisyyden aste on tunnustettu tekijöiksi, jotka ovat yhteydessä tai vaikuttavat yksilön suhtautumiseen asepalvelukseen ja käsityksiin asevoimista (Adres, Vanhuyesse & Vashti 2012; Johnson 2013). Tällaisia tekijöitä ovat myös luottamus valtioon ja politiikkaan, näkemys uhkakuvista sekä patriotismi (Cannetti ym. 2014; myös Johnson 2013; Myyry 2009; Terho 2010, 111–112).

Aineisto ja menetelmä

Suomessa ei ole juurikaan tutkittu siviilipalvelusvelvollisia (pl. Kallunki 2013) eikä lainkaan reservistä eronneita asevelvollisia⁴. Tutkimuskysymyksiin pohjaten etsimme haastateltaviksi kansalaisia, joiden suhde maanpuolustukseen ja yhteiskuntaan on oletettavasti jollakin tavalla aktiivisen pohdinnan kohteena tai problematisoitunut. Reservistä eroavien suhteessa maanpuolustukseen on tapahtunut muutos aikuisiän aikana. Näiden muutosprosessien reflektointi haastatteluissa toi toivomallamme tavalla esiin erilaisia ulottuvuuksia suhteessa maanpuolustukseen. Siviilipalvelusvelvollisten marginaaliasema maanpuolustuksen kentällä sekä tutkijoiden asemoituminen Puolustusvoimien edustajina suhteessa haastateltaviin taas synnyttivät yhdessä odotetun jännitteen, jossa haastateltavat peilasivat omia kokemuksiaan, näkemyksiään ja toimintaansa valtavirtaan (aseellisen maanpuolustuksen käytäntöihin ja rakenteisiin, kuten varusmiespalvelukseen). Tämä jännite tuotti moniulotteista, aineistollisesti rikasta puhetta. Näistä kohderyhmistä saimme kerättyä aineiston, jossa on edustettuna eri-ikäisiä asepalveluksen suorittaneita, sen keskeyttäneitä, suoraan siviilipalveluksen valinneita sekä reservistä eroavia asevelvollisia kansalaisia. Kaikki haastateltavat olivat miehiä.

Tutkimuksen aineistona ovat suomalaisten asevelvollisten 46 yksilö- ja seitsemän ryhmähaastattelua (yhteensä 71 haastateltavaa). Artikkelin kolme kirjoittajaa tekivät haastattelut vuonna 2017. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina tee-

---

⁴ Reservistä eroavat ovat asevelvollisia, jotka ovat suorittaneet varusmiespalveluksen loppuun ja haakeutuneet sen jälkeen reservissä ollessaan siviilipalvelukseen. Nykyisin viisi vuorokautta kestävä täydennyspalveluskoulutuksen jälkeen heidät vapautetaan asevelvollisuuslaissa säädetyn muun palveluksen suorittamisesta, heidän sodanajan sijoituksensa puretaan ja heistä tulee siviilipalvelusvelvollisia (Siviilipalveluslaki 1 ja 12 §). Käytämme tekstissä nimitystä reservistä eroava, koska haastateltavat kokivat ensisijaisesti eroavansa reservistä sen sijaan, että he siirtyivät siviilipalvelukseen (kuten lainsäädäntö asian määrittelee).

mahaastatteluina ja niiden kohteina olivat reservistä eroavat sekä siviilipalveluksen valinneet asevelvolliset. Siviilipalvelusvelvollisten haastattelut tehtiin Siviilipalveluskeskuksessa siviilipalveluksen peruskoulutusjakson aikana ja reservistä eroavien haastattelut Pelastusopistolla kahden täydennyspalveluskoulutusjakson aikana. Haastattelujen toteuttamista varten haettiin tutkimuslupa kyseisten koulutusten järjestämisestä vastaavalta Siviilipalveluskeskukselta. Haastattelujen toteutus, haastateltavien ikäjakauma, koulutustausta ja poliittiset näkemykset on kuvattu Liitteessä 1.

Haastattelut perustuivat haastateltavien vapaaehtoisuuteen. Jokaisen haastateltavan kanssa tehtiin haastattelusopimus ja käytiin läpi tutkimuksen tarkoitus sekä kerättävän aineiston käyttö- ja säilytysperiaatteet. Haastattelujen teemat käsittelivät laajasti kansalaisuuteen liittyvää suhdetta hyvinvointivaltioon ja maanpuolustukseen, vastavuoroisuutta hyvinvointivaltiossa, työnjakoa turvallisuusasioissa sekä kokemusta ja luottamusta suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen toimintaan. Haastattelut nauhoitettiin⁵ ja aineisto litteroitiin tekstimuotoon sisällön analyysia varten.

Empiiristä aineistoa käytetään tässä artikkelissa uuden tiedon rakentamisen ja merkitysten ymmärtämisen välineenä. Kolmen tutkijan yhteiset kenttätöväiheet ja niiden aikana käyty keskustelut pohjustivat aineiston varsinaista analyysia, jonka yksi tutkija (Kosonen) teki aineistolähtöisellä ja toinen (Puustinen) teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä (sisällönanalyysitavoista ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–133; Moilanen & Rähkä 2015, 61–71; tutkijatriangulaatiosta ks. Eskola & Suoranta 2014, 70). Analyysissa laaja aineisto käytiin läpi systemaattisesti jakamalla sitä kategorioihin. Aineistolähtöisen analyysin kautta muodostui 37 kategoriata, joiden alle muodostui 589 alakategoriata. Teoriaohjaavalla analyysillä testattiin, jaottelevatko

⁵ Kaksi haastateltavaa (reservistä eroavista) eivät antaneet lupaa nauhoittaa haastattelua, mutta he antoivat luvan käyttää haastattelua tutkimusaineistona. Näistä haastatteluista tehtiin kirjalliset muistiinpanot, joiden perusteella ne on sisällytetty aineistoon.

aiemman tutkimuksen perusteella muodostetut, kansalaisen ja valtion välistä suhdetta kuvaavat analyysiyksiköt empiiristä aineistoamme loogisella tavalla. Analyysien tulokset yhdistettiin kategorioiden analyysiyksiköiden sisältöjen mukaisesti ja niistä abstrahoitettiin käsitteellinen näkemys tutkittavasta ilmiöstä (Liite 2). Tuloksena oli seitsemän kansalaisen suhdetta maanpuolustukseen kuvaavaa tekijää. Aineiston analyysin ja sen tulokset esittelemme seuraavassa luvussa.

Kansalaisen suhdetta maanpuolustukseen kuvaavat tekijät

Kansalaisen suhde maanpuolustukseen jäsenyi aineistoissamme kahteen pääkategoriaan: ”kokemus valtiosta” ja ”suhde valtion puolustamiseen” (ks. Liite 2). Seuraavaksi kuvaamme pääkategorioiden sisällön empiirisen aineiston analyysiin perustuen.

Kokemus valtiosta perustaa suhdetta maanpuolustukseen

Kokemus (kansallis-)valtioon liittyvästä kansalaisuudesta ja kiinnittymisestä yhteisöön (vrt. esim. Heino 2017, 275; Saastamoinen 2010, 230), kansaan sekä valtioon vaikutti haastateltavien puheessa heidän suhteeseensa maanpuolustukseen ja kokemukseensa Suomesta puolustamisen arvoisena. Puhuessaan suhteestaan yhteiskuntaan haastateltavat tuottivat yhteiskunnalle kahdenlaisia merkityksiä: yhteiskunta näyttäytyi joko kansalaisten muodostamana ja rakentamana tai kansalaisia hallitsevana tai rajoittavana koneistona. Verratessaan Suomea muihin maihin haastateltavat korostivat itselleen merkityksellisinä asioina ilmaista ja tasa-vertaiset lähtökohdat antavaa koulutusta ja terveydenhoitoa, kansalaisten tasa-arvoista kohtelua sekä valtion tuottamia palveluita.

Me olemme suomalaisia ja Suomi huolehtii meistä, koska olemme kansalaisia. (Reservistä eroava, 20 vuotta)

Suomi koettiin hyvinvointivaltioksi, jonka keskeisenä tehtävänä on huolehtia omista kansalaisistaan. Huolenpidon, sosiaaliturvan tai tulontasauksen kuvauksissa huolenpidon kohteina olivat haastatelt-

tavien puheissa aina muut kuin haastateltava itse. Omassa suhteessa yhteiskuntaan eivät korostuneet velvollisuudet vaan kokemus valinnanvapaudesta oman kansalaisroolin määrittämisessä. Kansalaisen henkilökohtainen vapaus ja valinnanvapaus liittyivät kokemukseen Suomesta puolustamisen arvoisena hyvinvointivaltiona. Omaa kokemusta Suomesta puolustamisen arvoisena määrittivät myös näkemykset yhteiskunnan nykytilasta ja tulevaisuudesta.

Kyllä se on tossa vuoden ja kahen aikana kun ite oon 25-vuotias oon ite saanu hyvin kaikki koulutuksen terveydenhuollon. Mutta kyllä se nyt tässä just parin vuoden sisään on ehkä mitä muistan niin isoin notkahdus käynyt koulutuksellisesti ja varsinkin vanhusten terveydenhuollossa [...] kymmenen vuotta eteenpäin jos sama tahti jatkuu niin Suomi ei niin enää hyvinvointivaltio ookaan sitten jos lähetään sille linjalle. (Siviilipalvelusvelvollinen, 19 vuotta)

Toiseksi, haastateltavat pitivät Suomea puolustamisen arvoisena maana. Vain kaksi tutkimukseen osallistunutta kyseenalaisti aseellisen puolustuksen tarpeellisuuden. Puolustamisen arvoisuutta perusteltiin valtiollisista, kulttuurisista ja henkilökohtaisista lähtökohdista. Keskeisimpinä tekijöinä nousivat esille kokemus Suomesta hyvänä ja arvokkaana kotimaana, Suomen yhteiskuntajärjestys ja sen säilyttäminen, suomalaiset arvot, kieli ja kulttuuri sekä luonto. Suomea pidettiin hyvinvointiyhteiskuntana, jossa yhteiskunnan rakenteet ovat (vielä) kunnossa, ihmisten asiat ovat pääosin hyvin ja ihmisten on turvallista olla ja asua. Hyvinvointivaltiossa haluttiin puolustaa ennen kaikkea ihmisiä sekä yleisellä suomalaisuuden että yksityisemmin perheen tasolla.

Ihmiset, koko yhteiskunta kaikki valtion rakenteet kaikki mitä me ollaan tänne saatu rakennettua vuosien varrella, niin se. (Siviilipalvelusvelvollinen, ryhmähaastattelussa)

Maan aseellisen puolustamisen kritiikki liittyi kansallisvaltion rajojen merkitykseen ja niiden aseellisen puolustuksen tarpeen kyseenalaistamiseen sekä pasifististen näkemysten kautta mahdollisuu-

teen pyrkiä kohti sodatonta maailmaa. Puolustamisen arvoisuus kytkettiin myös pohdintaan sodan oikeutuksesta eri tilanteissa. Kun maanpuolustus nähtiin ensisijaisesti valtion rajojen tai hallintorakenteiden puolesta taistelemiseksi, aseellisen puolustuksen tarpeellisuus ja oikeutus kyseenalaistettiin.

[...] näillä rajoilla tai tällä instituutiolla tai järjestelmällä mikä Suomessa on, Suomen valtio ei se merkkää mulle oikeestaan juuri mitään, et ei se ole se asia mitä mä puolustaisin. (Siviilipalvelusvelvollinen, 20 vuotta)

Kolmanneksi tekijäksi jäsenyivät kokemukset Suomeen, valtioon, ja hyvinvointivaltioon kohdistuvista sisäisistä tai ulkopuolelta tulevista uhkista. Sisäisesti uhkaavaksi koettiin yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja tuloerojen kasvu, kansallisen yhtenäisyyden heikkeneminen sekä psyykkisen ja sosiaalisen pahoinvoinnin lisääntyminen. Ulkopuolelta tuleviksi uhkiksi taas nimettiin terrorismin leviäminen Euroopassa ja terrori-iskujen mahdollisuus Suomessa, Venäjän Suomeen kohdistuva mahdollinen hybridivaikuttaminen sekä ilmastonmuutos seurannaisvaikutuksineen.

Ilmaston lämpeneminen nähtiin globaaliksi ongelmaksi, joka konkretisoituu Suomessa jo nyt maahanmuuttoliikkeenä. Pakolaisuuden nähtiin lisääntyvän tulevina vuosina, millä odotettiin olevan vaikutusta myös maan sisäiseen turvallisuuteen, mikäli saapuvien pakolaisten integraatio vastaanottavaan yhteiskuntaan epäonnistuu. Toisen valtion Suomeen kohdistama informaatiovaikuttaminen ja sähkö- tai tietoverkkoihin kohdistuvat hyökkäykset sekä sotilaallisen hyökkäyksen mahdollisuus yhdistettiin muuttuneeseen turvallisuusympäristöön, erityisesti mediasta seurattuihin Ukrainan taphtumiin, mutta vieraan valtion hyökkäyssotaa Suomea vastaan pidettiin hyvin epätodennäköisenä. Koetut uhkat olivat samansuuntaisia kuin muissa viimeaikaisten tutkimusten tuloksissa (esim. Limnell & Rantapelkonen 2017; MTS 2017).

Käsitykset maanpuolustuksesta olivat vahvasti sidoksissa käsityksiin Suomeen kohdistuvista uhkista ja niihin varautumisesta sekä tietämykseen maanpuolustuksesta. Tietämyksen osalta reservistä

eronneiden ja edes lyhyen aikaa varusmiespalvelusta suorittaneiden ero kutsunnoista suoraan siviilipalveluksen valinneisiin oli merkittävä. Ero korostui tietämyksen syvyydessä, tiedon määrässä ja sen jäsentyneisyydessä. Uhkaan ja uhkakuviin liittyvä tietämys oli muodostunut Suomen perinteisten uhkakuvien sekä mediassa käytyjen keskustelujen ympärille. Median nähtiin osaltaan luovan ja ylläpitävän varsinkin aseelliseen toimintaan ja terrorismiin liittyviä uhkakuvia. Ilmeisen vahvasti tuli esille, että haastateltavat kokivat tietävänsä vain vähän viranomaisien, mukaan lukien Puolustusvoimien, toiminnasta.

Ennen oli koulussa kansalaistaitoa, niillä tunneilla käsiteltiin näitä asioita ja sai tietoa, jota käytän kyllä vielä aikuisenakin. Varusmiespalveluksessa näistä puhuttiin paljonkin ja silloin näistä tiesin aika paljon, siitä on kyllä jo aika paljon aikaa ja asiat ovat voineet muuttuakin. (Reservistä eroava, ikä ei tiedossa)

Tietämyksen osalta tietojen laajuus, tiedonhankinta-aktiivisuus sekä kiinnostus turvallisuuteen ja maanpuolustukseen liittyviä asioita kohtaan vaihtelivat. Useat haastateltavista kertoivat olevansa kiinnostuneita näistä teemoista, mutta kokivat että viranomaisilta on saatavilla vain vähän tietoa ja että kansalaiset ovat tiedon saannissa pitkälti median varassa. Samansuuntaisia havaintoja kansalaisten tietämyksen tasosta ja kiinnostuneisuudesta turvallisuuteen liittyviin asioihin ovat tehneet muun muassa Harri Raisio kanssakirjoittajineen (2017) sekä Janne Jalava kanssakirjoittajineen (2018).

Asenne, luottamus, osaaminen ja toimijuus jäsentävät suhdetta maanpuolustukseen

Tutkimuksen kohteena olleiden siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien suhde maanpuolustukseen jäsentyi aineiston perusteella neljän tekijän eli 1) asenteen, 2) luottamuksen, 3) osaamisen ja 4) toimijuuden kautta.

Haastatteluissa nousivat esiin *asenteet* maanpuolustusta, Puolustusvoimia, asevelvollisuutta ja siihen liittyvää palvelusta sekä sodankäyntiä kohtaan.

Keskeiseksi asennetekijäksi määrittyi haastateltavien suuntautuminen asevelvollisuuden ja valinnanvapauden välillä. Haastateltavamme kritisoivat asevelvollisuutta ja siihen kuuluvan palveluksen suorittamista tai osallistumista velvoitettuna aseellisen puolustuksen tehtäviin pakon, kansalaisen vapauksien säätelyn ja sukupuolten välisen tasa-arvoisuuden näkökulmista. Monelle oma suhde maanpuolustukseen ja asevelvollisuuteen konkretisoitui varusmies- tai siviilipalveluksessa. Palvelukseen käytettävää aikaa suhteutettiin siitä itselle saatavaan hyötyyn. Aikaa ei pidetty palveluksena valtiolle (vrt. Danielsbacka 2015; Eichler 2014; Lomsky-Feder & Sasson-Levy 2015; Ware 2010) tai väylänä etuoikeuksien saavuttamiseen (Turner 2001).

Haastateltavamme eivät juuri olleet keskustelleet maanpuolustukseen liittyvistä teemoista perheensä, lähipiirinsä tai viiteryhmiensä kanssa. Tämä liittyi osittain maanpuolustusta koskevan mielenkiinnon puutteeseen tai kokemukseen, etteivät teemat olleet ajankohtaisia omassa elinpiirissä. Keskustelut olivat rajoittuneet pääosin varusmiespalveluskokemusten jakamiseen kaveripiireissä.

[...] turvallisuus tai maanpuolustus eivät ole erityisinä keskusteluteemoina niissä porukoissa, joissa olen. (Reservistä eroava, ikä ei tiedossa)

Keskustelua, joka liittyy omiin maanpuolustusasenteisiin tai rooliin maanpuolustuksessa, on myös vältelty aktiivisesti. Tämä on johtunut lähiympäristön vahvoiksi ja hallitseviksi koetuista mielipiteistä tai halusta salata oma ratkaisu erota reservistä tai valita siviilipalvelus. Siviilipalvelukseen ja asevelvollisuuden kritisointiin näyttää liittyvän yhä stigma.

Et helposti tuomitaan jos ajattelee tälle rauhanomasesti, et heti on semmonen ituhipin leima tavallaan. Eihän siinäkään mitään vikaa oo, mut pidetään vähän outona. (Reservistä eroava, 20 vuotta)

Asevelvollisuuteen liittyen omaa asennoitumista pohdittiin varusmiespalvelukseen käytettävän ajan rinnalla myös mahdollisen sotatilanteen kautta. Haastateltavien mukaan maanpuolustustahdon määritelmää on tarpeellista laajentaa kattamaan

myös aseettoman puolustuksen tehtävät ja niihin sitoutuminen. Maanpuolustustahdon pohdinta johti monet haastateltavista tarkastelemaan asevoimien roolia maanpuolustuksessa ja laventamaan maanpuolustuksen koskemaan yhteiskunnan puolustamista ja laaja-alaisen turvallisuuden rakentamista niin normaali- kuin poikkeusoloissa. Eri tyyppisten kriisien ennaltaehkäiseminen liitettiin tahtoon puolustaa maata. Tämä sisältää turvallisuusuhkiin varautumisen, luonnon suojelun, diplomatian ja keskustelun keinot sekä rauhanedistämistyön.

Maanpuolustus. No ekana tulee tietysti mieleen se että jos joku hyökkää niin me puolustaudutaan aseellisesti. Mutta, maanpuolustus... No se on myös sitä ennaltaehkäisevää työtä, poliittista työtä. Ja semmosta oman valtion turvaamista kaikin keinoin myös siviilihenkilön toimin. (Reservistä eroava, 21 vuotta)

Luottamus kykyyn puolustautua todennäköisimpinä pidettyjä uhkia vastaan vaikutti haastateltavien kohdalla suhtautumiseen maanpuolustusta kohtaan sekä oman roolin määrittymiseen. Luottamuksen rakentamiseen olivat yhteydessä haastateltavan käsitys sodasta ja sodankuvasta, omasta osaamisesta sotilaan roolissa, oman joukon osaamisesta ja varustuksesta sekä Suomen kyvystä puolustautua itsenäisesti tai sotilaallisen liittouman tukemana mahdollisesti hyökkävää suurvaltaa vastaan. Pääosa haastateltavista kuvasi luottavansa Puolustusvoimiin instituutiona ja viranomaisena. Puolustusvoimat kuvattiin ensisijaisesti varusmiesten kouluttajana ja vasta toissijaisesti sotilaalliseen uhkaan varautuvana toimijana. Myös muiden viranomaisten roolia korostettiin maanpuolustuksen toteuttamisessa. Turvallisuusviranomaiset koettiin luotettaviksi, koska niiltä on totuttu saamaan apua erilaisissa onnettomuus- ja kriisitilanteissa. Kansalaisten rooli koettiin heikkona ja viranomaisten roolia korostettiin sekä kriiseihin varautumisessa että maanpuolustuksen tehtävissä.

Luottamus Suomen puolustusjärjestelmän kykyyn vastata mahdollisesti realisoituviin sotilaallisiin uhkiin, hybridivaikuttamiseen tai laajamittaiseen hyökkäykseen suhteutettiin kokemuksiin omasta

tietämyksestä ja omien varusmies- tai siviilipalveluksessa sekä sen jälkeen esimerkiksi työtehtävien kautta opittujen *taitojen* tasosta (tietämyksen tason merkitys maanpuolustukseen liittyviin asenteisiin, vrt. Griffith 2005). Varusmiespalveluksessa saatuja tietoja ja osaamista pidettiin kauttaaltaan suppeana tai joissakin tapauksissa vanhentuneena.

Enhän minäkään tiedä mitään meidän turvallisuusasioita, koska nehan on näkymättömiä. Ne monet mekanismit niistä on näkymättömiä, ei niiden tarttekaan näkyä ja sillonhan ne toimii parhaiten jos niitä ei koskaan näe. (Reservistä eroava, 36 vuotta)

Jotenkin mä koen että sillon kun armeijassa oli niin sillonkin mielti että onks tää nyt, meniskö tää nyt näin [nauraa], oltaisko me täällä metsässä tekemässä tätä soppaa soppatykillä ja miten tää oikeesti menis jos tulis konfliktitilanne. (Reservistä eroava, 35 vuotta)

Uhkiin varautumisen nähtiin olevan viranomaisten vastuulla, mutta kriisitilanteissa toimimisen tulisi olla kaikkien kansalaisten velvollisuus (vrt. Raisio ym. 2017). Oma roolia haettiin joko siviilioasaamisen tai omien kiinnostuksenkohteiden kautta. Tässä pohdinnassa mukaan liitettiin molemmat suku-puolet tasavertaisina toimijoina. Oman toimijuuden ja roolin hakemisessa maanpuolustuksen ja turvallisuuden eri tehtävissä korostui haastateltavien tietämättömyys omasta tehtävästään erilaisissa kriiseissä. Haastateltavien kokemus oli, että puolustusvoimien reserviin kuuluvat tietävät oman poikkeusolojen tehtävänsä, mutta siviilipalvelusvelvolliset tai ei-asevelvolliset kansalaiset, kuten naiset, eivät välttämättä edes tunnista omaa osaamistaan ja rooliaan erilaisissa kriiseissä.

Varusmiespalveluksen suorittaminen koettiin edelleen vahvaksi yhteiskunnalliseksi ja sosionormatiiviseksi velvoitteeksi. Siihen liittyi paine vastata ympäristön odotuksiin joko yksilön sisäisen halun tai yhteiskuntaan vahvasti juurtuneen paineen vuoksi. Sekä reservistä eroavat että siviilipalveluksen valinneet kokivat, että varusmiespalveluksen suorittamiseen kohdistui lähipiirin ja kaveriporukan odotuksia. Erityisesti iäkkäämmät haastateltavat yhdistivät odotuksiin vastaamisen aikuisuuteen kasva-

miseen sekä nuoruuteen, jolloin oma kriittinen ajattelu ja arvomaailma eivät ole vielä eriytyneet kodin piiristä.

Varusmiespalvelukseen meneminen ja sen suorittaminen on ollut perinne, joka on kuulunut jokaisen tehdä. (Reservistä eroava, 27 vuotta)

Toi on kyllä paha kutsunnoissa suoraan varsinkin jos on pienempi kylä niin kaikki tuntee sut [naurahtaa] siinä kun sä oot, niin sitten siinä ku ois pokkaa mennä suoraan sivariin. Siin on paha paikka. (Siviilipalvelusvelvollinen, ryhmähaastattelu)

Kysyttäessä maanpuolustuksesta, haastateltavat alkoivat toistuvasti puhua turvallisuudesta. Yhteiskunnan turvallisuuden ylläpitoon liittyvät keskustelut herättivät pohdintaa koko ikäluokkaa koskevista kutsunnoista, kansalaispalveluksesta ja asevelvollisuuden kehittämisestä kokonaisturvallisuutta tukevaan suuntaan (vrt. Turvallisuuskomitea 2018; Elisabeth Rehn – Bank Of Ideas 2018). Ne haastateltavat, joilla tappamiseen liittyvät eettiset syyt olivat problematisoineet oman osallistumisen aseellisen puolustuksen tehtäviin, pohtivat kuitenkin aktiivisesti mahdollisuuksia toimia kriisitilanteissa yhteiskunnan ja kansalaisten turvallisuutta palvelevissa tehtävissä. He pohtivat omaa ja muiden roolia sekä vastuita aseellisen puolustuksen sijaan yhteiskunnan turvaamisen tehtävissä.

Mun mielestä se ois ihan hyvä että on velvollisuus kuitenkin siihen. Että se on sitten se siviilipalvelus toinen vaihtoehto. Kyllä se on mun mielestä, se vapaaehtosena ei toimita kuiteski tarvitaan puolustusvoimia vielä tulevaisuudessa. Ainakin tällä hetkellä kun ei näytä maailmalla menevän asiat eteenpäin. (Reservistä eroava, 23 vuotta)

Mut sekin on hyvä että siinä [asevelvollisuudessa] on just vaihtoehtona siviilipalvelus. Ettei se missään nimessä oo huono että on asevelvollisuus. En oo mitenkään sitä vastaan mut ei ollu mun juttu se. (Siviilipalvelusvelvollinen, 20 vuotta)

Haastateltavien näkemykset asevelvollisuuden tulevaisuudesta jakautuivat kolmeen luokkaan: 1) ei välittömiä muutostarpeita, 2) pitemmällä aikavälillä siirtyminen asevelvollisuudesta ammattiarmeijaan sekä 3) asevelvollisuuden laajentaminen kokonaisturvallisuutta palvelevan sukupuolineutraalin kansalaispalveluksen suuntaan. Nykyistä mallia, joka pitää sisällään mahdollisuuden valita aseellisen palveluksen, aseettoman palveluksen sekä siviilipalveluksen välillä, pidettiin hyvänä ja kustannustehokkaana tapana järjestää Suomen puolustus. Valinnanvapauden ja omaehtoisuuden vaatimuksen koettiin siis täyttyvän ehdollisesti jo nykyisessäkin järjestelmässä, eikä lyhyellä aikavälillä nähty akuutteja muutos- tai kehittämistarpeita. Parempana vaihtoehtona nähtiin kansalaisten aktiivointi ja kouluttaminen turvallisuutta palveleviin tehtäviin aseellisen puolustuksen ja varusmieskoulutuksen rinnalla. Asevelvollisuuden laajentaminen myös naisia koskevaksi ei saanut juurikaan kannatusta, edes tasa-arvon näkökulmasta.

Maanpuolustussuhde

Edellä esitetyn aineiston analyysin (ks. myös Liite 2) perusteella voidaan todeta, että maanpuolustussuhde jäsentyy kahdella tasolla. Kokemus valtiosta luo perustan ja lähtökohdat yksilön suhteelle sekä asemoitumiselle maanpuolustukseen. Maanpuolustukseen asemoivia tekijöitä ovat: 1) maanpuolustusasenne, 2) maanpuolustusluottamus, 3) maanpuolustusosaaminen ja 4) maanpuolustus-toimijuus. Maanpuolustussuhdetta kehystäviä tekijöitä taas ovat: 1) kiinnittyminen yhteiskuntaan ja valtioon, 2) kokemus valtiosta puolustamisen arvoisena sekä 3) käsitys valtioon, yhteiskuntaan tai lähiympäristöön kohdistuvista uhkista ja kyvystä vastata niihin.

Maanpuolustusasenne ilmentää yksilön suhdetta maanpuolustukseen, puolustusvoimiin, asevelvollisuuteen ja siihen liittyvään palvelukseen sekä aseisiin, tappamiseen ja sotilaalliseen voimankäyttöön. Maanpuolustussuhteessa asenne vaikuttaa esimerkiksi siihen, koetaanko asevelvollisuuteen kuuluva palvelus valtion määräämänä pakkona, sosio-normatiivisena velvoitteena vai yksilön kokemana mahdollisuutena.

Maanpuolustusluottamus ulottuu yksilön omasta pystyvyyden tunteesta turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa aina kansakunnan puolustus- ja selviytymismahdollisuuksiin erilaisissa häiriö- ja kriisitilanteissa. Se näyttäytyy konkreettisesti myös esimerkiksi luottamuksena puolustusvoimien järjestelmän oikeudenmukaisuuteen tai asevelvollisuusjärjestelmän toimivuuteen.

Maanpuolustusosaaminen käsittää maanpuolustusta koskevat tiedot ja taidot. Yksilön tasolla osaaminen voi kehittyä kansalaistaidon tyyppisenä kasvatuksena, asevelvollisuuden tai siviilipalvelusvelvollisuuden osana saadun koulutuksen kautta sekä kokonaisturvallisuuteen liittyen siviilikoulutuksessa, työelämässä tai harrastuksissa.

Maanpuolustustoimijuus kuvaa maanpuolustus-suhteessa tapahtuvaa liikkumista maanpuolustukseen liittyvien roolien välillä. Yksilö suuntaa ajatteluaan, toimintaansa ja käyttäytymistään sekä omaehtoisesti että sosiaalisen vuorovaikutuksen ja normatiivisten odotusten ohjaamana. Toimijuus ilmenee esimerkiksi asepalveluksen suorittamisena, pyrkimyksenä saavuttaa tavoitteita tai haluna osallistua ja hakea roolia maanpuolustuksessa, jopa velvoitetun roolin laajentamiseksi. Vastaavasti yksilö voi purkaa omaa rooliaan maanpuolustuksessa ja asevelvollisuudessa, mistä esimerkkeinä ovat reservistä eroaminen, rauhanaate tai poliittinen pasifismi.

Kiinnittymisellä yhteiskuntaan tarkoitetaan luottamusta järjestelmään ja sen toimijoihin sekä kokemusta, että valtio toimii oikeudenmukaisesti ja huolehtii kansalaisten eduista. Nämä tekijät ovat yhteydessä kokemukseen valtiosta puolustamisen ja omien henkilökohtaisten uhrausten arvoisena. Maanpuolustussuhteen perustalla ovat myös käsitykset valtioon, yhteiskuntaan tai lähiympäristöön kohdistuvista uhkista ja siitä, miten niihin on varauduttu. Uhkakäsitykset voivat perustua pinnallisiin mielikuviin tai syvällisempään tietoon yksilön omasta aktiivisuudesta ja tiedonintresseistä riippuen.

Lopuksi

Asevelvollisen kansalaisen suhde maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin on merkittävästi moniulotteisempi ja ilmiönä monipuolisempi kuin mitä aiemmin sotilassosiologisessa tutkimuksessa käytetty maanpuolustustahdon käsite on ilmentänyt (vrt. esim. Myyry 2009, Salo 2008 ja Sinkko 2015). Maanpuolustustahdon ja aseellisen maanpuolustuksen kannatuksen sijaan tutkimuskohteena tulisi olla laajemmin kansalaisten maanpuolustussuhde. Maanpuolustussuhde voi toimia analyttisenä käsitteenä, joka jäsentää kansalaisuuden kehyksessä yksilön suhdetta maanpuolustukseen, valtioon ja sen tuottamaan turvallisuuteen.

Maanpuolustustahdon tutkimus on keskittynyt lähinnä kansallisvaltion aseelliseen puolustukseen liittyvien asenteiden mittaamiseen väestötasolla. Tämä lienee osaltaan rajoittanut kansalaisen ja maanpuolustuksen välisen suhteen tutkimusta ja hidastanut uusien tutkimuksellisten avausten tekemistä. Tässä artikkelissa tutkimuksemme tuloksena esitetty maanpuolustussuhteen käsite tarjoaa uuden käsitteellisen ja empiirisen avauksen kansalaisten maanpuolustukseen liittyvän suhteen tutkimukselle. Se pilkkoo abstraktin ilmiön tekijöihin, joita on mahdollista tutkia myös omina ilmiöinä. Kansalaisten maanpuolustussuhteen tutkiminen eri kohderyhmiltä kerättävillä aineistoilla tarjoaa jatkossa mahdollisuuksia ymmärtää kansalaisten suhdetta asevelvollisuuteen ja maanpuolustuksen järjestämiseen entistä hienojakoisemmin.

Tulostemme mukaan asevelvollisuuden marginaaleina pidettyjen ryhmien edustajien – siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä siviilipalvelukseen siirtyvien – maanpuolustussuhde rakentuu hyvin yksilöllisesti. Näiden ryhmien kokemusten ja valintojen tutkiminen mahdollistaa maanpuolustussuhteen tulkinnan ja ymmärtämisen laajemminkin eri kohderyhmien kautta. Jokaisen maanpuolustussuhde on erilainen, eikä käsitteeseen liity lähtökohtaisesti arvolatausta tai ideaalikansalaisuuden odotuksia. Tutkimuksemme tekee näkyväksi aiemmin tutkittoman osan suomalaisista asevelvollisista ja tuo heidän äänensä asevelvollisuudesta ja kansalaispalveluksesta käytävään keskusteluun.

Yksilön isänmallisuus ja maanpuolustustahto eivät tutkimuksemme perusteella ole sidoksissa aseelliseen maanpuolustukseen tai asepalveluksen suorittamiseen, kuten Klaus Helkama (2015) ja Antti Eskola (1962) ovat jo aiemmin todenneet. Halu määrittää omaa maanpuolustustoimijuuttaan ja liikkua maanpuolustuksen- ja asevelvollisuuden piirissä valinnanvapauden, itselle koettavan hyödyn, omien vakaumuksellisten periaatteiden sekä velvollisuuden kokemusten ohjaamana on tyypillistä tutkimuksemme kohdejoukossa. Omiksi velvollisuuksiksi valtiota kohtaan nimetään ensisijaisesti verojen maksaminen, yhteiskuntajärjestyksen tukeminen ja kuuliainen kansalaisuus. Tulostemme mukaan kansalaisuuteen koetaan sisältyvän velvollisuus osallistua maanpuolustuksen ja yhteiskunnan turvaamisen tehtäviin (vrt. Helkama 2015, 175). Osa kansalaisista haluaa kuitenkin hakea omaa rooliaan asevelvollisuussotilaan sijaan yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden toimijoina.

Käsitys kansalaisuudesta näyttää laajentuvan kansallisvaltion jäsenyyttä laiveammaksi, yksilöllisiin kokemuksiin perustuvaksi yhteisöihin kuulumiseksi, verkostoiksi ja maailmankansalaisuudeksi (Adres, Vanhuyesse & Vashti 2012; Gülalp 2013). Kansallisvaltion merkityksen heikentyminen ja hyvinvointivaltiossa tapahtuvat muutokset, joiden koetaan rajoittavan kansalaisten perusoikeuksia, etuoikeuksia tai yhdenvertaisuutta (mm. Hänninen 2017; Kujala & Danielsbacka 2015; Uljas 2012), heijastuvat kansalaisten suhteissa valtioon ja maanpuolustukseen sekä puolustamisen arvoisina pidettyihin tekijöihin.

Kansalaiset tarkastelevat maanpuolustusta suhteessa koettuihin uhkiin ja niiden realisoitumisen todennäköisyyteen. Aseellisen hyökkäyksen uhkaa pidetään varsin matalana (vrt. myös Limnell & Rantapelkonen 2017; MTS 2017). Tämä näyttää olevan yhteydessä siihen, mihin kansalaiset kokevat taroituksenmukaiseksi suunnata omaa toimijuuttaan tai valtion resursseja. Yleisesti nähdään järkevänä suunnata resursseja todennäköisimpiin uhkiin varautumiseen ja niihin vastaamiseen. Jos kansalaisten käsitykset uhkista liittyvät ympäristötekijöihin, pakolaisuuteen tai terrorismiin, aseellisen maanpuolustuksen rooli näyttäytyy melko suppeana osana turvallisuuden tuottamista.

Maanpuolustussuhde on yksi peilipinta kansalaisen ja yhteiskunnan välisessä suhteessa ja siinä tapahtuvassa liikkeessä. Se on kansalaisuuden säie, jonka kautta voidaan tarkastella kansalaisuutta toimijuu-tena, osaamisena, asenteina ja luottamuksena tietyllä yhteiskunnallisella kentällä: maanpuolustuksessa. Analyytisesti käsitteellä on potentiaalia valottaa maanpuolustukseen liittyviä rakenteita, toimintaa ja valtasuhteita, myös nyt tutkittuja siviilipalvelusvelvollisia ja reservistä eroavia laajemmin. Maanpuolustussuhteen käsitteen kautta voidaan tarkastella, keille osaaminen kasautuu, miten se vaikuttaa turvallisuuden tunteisiin, maanpuolustusluottamukseen ja -asenteisiin sekä välillisesti muuhunkin yhteiskunnalliseen asemoitumiseen. Sen kautta voidaan tutkia, millaisia vasta- ja marginaalipositioita maanpuolustuksen kentille muodostuu ja millaista kansalaisuutta maanpuolustussuhdetta muokkaavat tahot rakentavat.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu Maanpuolustuskorkeakoulun Tahto-tutkimusprojektin tuotteena. Kiitämme tutkimuksen rahoituksesta Maanpuolustuksen tiedeellistä neuvottelukuntaa (MATINE), Puolustusministeriötä ja Maanpuolustuksen kannatussäätiötä.

Kirjallisuus

ADRES, EITAN, PIETER VANHUYESSE & DANA R. VASHDI. 2012. "The Individual's level of Globalism and Citizen Commitment to the State: The Tendency to Evade Military Service in Israel." *Armed Forces and Society* 38:1, 92–116.

Asevelvollisuuslaki, 28.12.2007/1438.

CANETTI, DAPHNA, ISRAEL WAISMEL-MANOR, NOAR COHEN & CARMIT RAPAPORT. 2014. "What Does National Resilience Mean in a Democracy? Evidence from the United States and Israel." *Armed Forces & Society* 40:3, 504–520.

DANIELSBACKA, MIRKKA. 2015. "Vastavuoroisuus ja sen vaatimus asevelvollisuusarmeijoissa." Teoksessa *Hyvinvointivaltion loppu – vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus*, toim. Antti Kujala & Mirikka Danielsbacka. Helsinki: Tammi.

- EICHLER, MAYA. 2014. "Citizenship and the contracting out of military work: from national conscription to globalized recruitment." *Citizenship Studies* 18: 6–7, 600–614.
- ELISABETH REHN – BANK OF IDEAS. 2018. *Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi – selvitys maanpuolustuksen kehittämisestä.* <https://www.bankofideas.fi/raportit/> (Luettu 26.9.2018.)
- ESKOLA, ANTTI. 1962. "Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset." *Tiede ja ase* 20, 5–90.
- ESKOLA, JARI & JUHA SUORANTA. 2014. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.
- GRIFFITH, JAMES. 2005. "Will Citizens Be Soldiers? Examining Retention of Reserve Component Soldiers." *Armed Forces and Society* 31:3, 353–383.
- GÜLALP, HALDUN. 2013. "Citizenship and democracy beyond the nation state." *Cultural Dynamics* 25:1, 29–47.
- HARINEN, OLLI & ANITTA HANNOLA. 2013. *Varusmiesten maanpuolustustahto 2010-luvulla.* Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 1, No. 2/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- HEINO, EVELIINA. 2017. "Palvelukokemukset ja arjen kansalaisuuden rakentuminen venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa." *Sosiologia* 54:3, 273–290.
- HELKAMA, KLAUS. 2015. *Suomalaisten arvot.* Helsinki: SKS.
- HELSINGIN HOVIOIKEUS. 2018. *Vakaumuksensa vuoksi siviilipalveluksesta kieltäytyneen syyte hylättiin (R16/738).* Helsingin hovioikeuden tiedote 23.2.2018. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikedet_helsinginhovioikeus/tiedotteet2014/2018/lfKJecmoz/Tiedote_R16-738.pdf (Luettu 29.6.2018.)
- HOIKKALA, TOMMI, MIKKO SALASUO & ANNI OJAJÄRVI. 2009. *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- HUHTINEN, AKI-MAURI & RISTO SINKKO. 2004. *Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatioisotaan.* Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat 12. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- HÄNNINEN, SAKARI. 2017. "Julkisesta vastuusta yksityiseen vastuuseen." Teoksessa *Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä*, toim. Hänninen, Sakari & Paula Saikkonen. Helsinki: Juvenes Print, 97–110.
- JALAVA, JANNE, HARRI RAISIO, TEIJA NORRI-SEDERHOLM, HENRI LAHTINEN & ALISA PUUSTINEN. 2017. *Kolmas sektori viranomaisten turvallisuustoiminnan tukena.* Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 76 /2017, Helsinki: Valtioneuvosto.
- JOHNSON, JOHN, M. 2013. "National to Global Citizenship: Reflections on our Values, Loyalties and Common Future". *Cultural Studies, Critical Methodologies* 13:6, 452–457.
- KALLUNKI, VALDEMAR. 2013. "Kansallisen kollektiivin jäljillä: siviili- ja varusmiespalvelus sosiaalisen integraation, järjestelmäintegraation ja yhteiskuntauskonnon näkökulmista." *Sosiologia* 50: 2, 135–151.
- KARKKOLA, MINNA. 2017. "Asevelvollisuus tulossa myös naisille? Ministerikin yllättyi eduskunnassa." *Uusi Suomi* 22.9.2017. www.uusisuomi.fi/kotimaa/230915-naisten-asevelvollisuus-harppaamassa-eteenpain-ministerikin-yllatyi-eduskunnassa (Luettu 17.1.2018.)
- KOSONEN, JARKKO, TEEMU TALLBERG, JENNI HARALA & PETTERI SIMOLA. 2017. "Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa asevel-

- vollisuusarmeijassa.” Teoksessa *Puolustuslinjalla*, toim. Teemu Tallberg, Anni Ojajärvi & Tiia Laukkanen. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 92–124.
- KOSONEN, PEKKA. 1998. *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Tampere: Vastapaino.
- KRUEGER, JAMES & FRANCISCO PEDRAZA. 2012. “Missing Voices: War Attitudes among Military Connected Civilians.” *Armed Forces and Society* 38: 3, 391–412.
- KUJALA, ANTTI & MIRKKA DANIELSBACKA. 2015. *Hyvinvointivaltion loppu – vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus*. Helsinki: Tammi.
- KUUSELA, PEKKA. 2006. ”Kansalaisuus, modernisaatio ja globaali aika.” Teoksessa *Kansalaisuuden ääriiivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*, toim. Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela. Helsinki: Yliopistopaino, 26–52.
- KUUSELA, PEKKA & MIKKO SAASTAMOINEN. 2006. ”Kansalaisuuden ulottuvuudet.” Teoksessa *Kansalaisuuden ääriiivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*, toim. Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela. Helsinki: Yliopistopaino, 9–25.
- LAITINEN, KARI & ARTO NOKKALA. 2005. *Suomalainen asevelvollisuus: Historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Laki puolustusvoimista*, 11.5.2007/551.
- Laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta*, 11.5.2007/ 556.
- LEIMU, HEIKKI, OLLI HARINEN & RISTO SINKKO. 2008. *Maanpuolustustahdon tutkimusperinne Suomessa ja Ruotsissa*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 1, No. 1/2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- LIMNÉLL, JARNO & JARI RANTAPELKONEN. 2017. *Pelottaako? Nuoret ja turvallisuuden tulevaisuus*. Jyväskylä: Docendo.
- LOMSKY-FEDER, EDNA & ORNA SASSON-LEVY. 2015. “Serving the army as secretaries: intersectionality, multi-level contract and subjective experience of citizenship.” *The British Journal of Sociology* 66:1, 173–192.
- MARSHALL, THOMAS, H. 1950. *Citizenship and Social Class*. London: The Cambridge University Press.
- MOILANEN, PENTTI & PEKKA RÄIHÄ. 2015. ”Merkitysrakenteiden tulkinta.” Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*, toim. Raine Valli & Juhani Aaltola. Jyväskylä: PS-kustannus, 52–73.
- MSB. 2016. *Opinioner 2016. Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MTS. 2017. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Tiedotteita ja katsauksia 1/2017. Helsinki: Puolustusministeriö.
- MYLLYNIEMI, SAMI. 2010. *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 107. Helsinki: Yliopistopaino.
- MYRY, LIISA. 2009. ”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”. Käsityksiä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Puolustusministeriö ja Helsingin yliopisto. www.defmin.fi/index.phtml?s=480 (Luettu 9.8.2017.)
- OJAJÄRVI, ANNI. 2015. *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- PFÄFFENZELLER, STEPHAN. 2010. “Conscription and Democracy: The Mythology of Civil-Military Relations.” *Armed Forces and Society* 36:3, 481–504.

- PULKKINEN, TUIJA. 2013. "Hannah Arendt – kansalaisuus ja kansallisuus." *Tiede ja edistys* 2/2013, 178–179.
- PUOLUSTUSMINISTERIÖ. 2018. *Jehovan todistajien asevelvollisuudesta vapauttamista koskevaa lainsäädäntöä arvioineen työryhmän mietintö*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2018. Helsinki: Puolustusministeriö.
- RAISIO, HARRI, ALISA PUUSTINEN, MIKA HYYTIÄINEN & TARJA WIIKINKOSKI. 2017. *Kansan pulsilla: tarkastelussa deliberatiiviset turvallisuuskahvilat*. Vaasan yliopiston raportteja 1. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- SAARI, JUHO. 2006. "Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka." Teoksessa *Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa*, toim. Juho Saari. Helsinki: Yliopistopaino, 13–62.
- SAASTAMOINEN, MIKKO & PEKKA KUUSELA. 2006. "Kohti myöhäismodernin kansalaisuuden haasteita." Teoksessa *Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*, toim. Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela. Helsinki: Yliopistopaino, 137–149.
- SAASTAMOINEN, MIKKO. 2010. "Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja – Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus." Teoksessa *Hallintavalta – Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*, toim. Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen Helsinki: Gaudeamus, 230–253.
- SAASTAMOINEN, MIKKO. 2011. "Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot." Teoksessa *Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*, toim. Seppo Kangaspunta. Tampere: Tampere University Press, 61–91.
- SALO, MIKAEL. 2008. *Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2:21. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- SCHOUBENBORG, LAUST. 2015. "The rise of the welfare state in international society." *Cambridge Review of International Affairs* 28:4, 599–620.
- SINKKO, RISTO. 2015. *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 1:2. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- SINKKO, RISTO, OLLI HARINEN & HEIKKI LEIMU. 2008. *Suomalaisten varusmiesten maanpuolustustahto ja siihen yhteydessä olevat tekijät vuonna 2005 tehdyn kyselyn ja varusmieshaastattelujen valossa*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 1, No. 2/2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Siviilipalveluslaki*, 28.12.2007/ 1446.
- Suomen perustuslaki*, 11.6.1999/731.
- TALLBERG, TEEMU. 2017. "Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina?" Teoksessa *Puolustuslinjalla*, toim. Teemu Tallberg, Anni Ojajarvi & Tiia Laukkanen. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 181–203.
- TERHO, SAMPO. 2010. *Näkökulmia maanpuolustustahtoon*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No 5. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- TUOMI, JOUNI & ANNELI SARAJÄRVI. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- TURNER, BRYAN S. 2001. "The Erosion of Citizenship." *British Journal of Sociology* 52:2, 189–209.
- TURVALLISUUSKOMITEA. 2018. *Turvallinen Suomi – Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta*. Helsinki: Turvallisuuskomitea.
- ULJAS, PÄIVI. 2012. *Hyvinvointivaltion läpimurto*. Helsinki: Into.

WARE, VRON. 2010. "Whiteness in the glare of war: Soldiers, migrants and citizenship." *Ethnicities* 10:3, 313–330.

WIN/GALLUP INTERNATIONAL. 2015. *WIN/Gallup International global survey*. <http://gallup-international.bg/en/Publications/2015/220-WIN-Gallup-International%E2%80%99s-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country> (Luettu 9.8.2017.)

YEUNG, ANNE B., JUHO SAARI & EERIK LAGER-SPETZ. 2007. "Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa." Teoksessa *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa*, toim. Juho Saari & Anne B. Yeung. Helsinki: Gaudeamus, 9–32.

LIITE 1: Haastattelujen jakautuminen ja haastateltujen kuvailu koulutustaustan ja poliittisen näkemyksen mukaan.

	Siviilipalvelusvelvolliset, n=38	Reservistä eroavat, n=33
Yksilöhaastattelu	17	29
Ryhmähaastattelu	21(6 ryhmää)	4 (1 ryhmä)
Ikäjakauma	18–27 vuotta	21–46 vuotta
Koulutus		
peruskoulu	1	-
ammattillinen tutkinto	7	7
lukio	16	9
opiskelija	3	4
korkeakoulututkinto	7	13
tieto puuttuu	4	
Poliittinen näkemys (*)		
Vasemmistoliitto	2	5
Vihreät	12	7
Kristillisdemokraatit	1	-
Kokoomus	1	3
Piraattipuolue	1	-
SDP	-	1
ei äänestänyt	10	3
ei halunnut kertoa tai ei samaistu mihinkään puolueeseen	11	14

(*) mitä puoluetta haastateltava oli äänestänyt kevään 2017 kuntavaaleissa

LIITE 2: Aineiston analyysin vaiheet ja tutkimuksen tulosten muodostuminen

Aineistoihänöisen analyysin kategoriat	Teoriaohjaavan analyysin analyysiyksiköt	Analyysien yhdistämisen kautta muodostetut tekijät
Hyvinvointiyhteiskunnan merkitys Kansalaisten oikeudet Kansalaisten velvollisuudet Yhteisön velvollisuudet Vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnassa Suhde yhteiskuntaan Tärkeät viiteryhmät Käsititys kansalaisuudesta	Luottamus ja sitoutuminen Hyvinvointivaltio Kansalaisuus	I Kiinnittyminen yhteiskuntaan
Suomessa puolustamisen arvoista Suomen puolustuksen tärkeys Maanpuolustustahjo Suomalaisuuden merkitys	Maanpuolustustahjo Hyvinvointivaltio	II Kokemus valtiosta puolustamisen arvoisena
Suomea uhkaavat asiat Käsititys turvallisuudesta Uhkien varautuminen ja niiltä suojautuminen Yhteiskunnan muutos ja etiarvoistuminen Käsititys sodasta	-	III Käsititys uhkista ja niihin vastaamisesta
Oma rooli sodassa ja erlaisissa kriiseissä Maanpuolustuksen merkitys ja oma asema maanpuolustuksessa sekä turvallisuudessa Kansalaisten rooli turvallisuudessa Siviilipalveluksen valinta	Osallisuus ja osallistuminen Kansalaisuus	IV Oma toiminta ja roolin hakeminen – toimijuus
Tietämys maanpuolustukseen ja turvallisuuteen liittyvistä asioista Keskustelu turvallisuudesta	Tiedot, taidot	V Maanpuolustukseen liittyvät tiedot ja taidot – osaaminen
Suhtautuminen asevelvollisuuteen Sodan oikeutus Tappaminen Kokemukset varusmiespalveluksesta Puolustusjärjestelmän ja asevelvollisuuden kehittämissarpeet Pakko asevelvollisuudessa Valtion vastuu sotilasta	Asenteet	VI Asenteet maanpuolustusta kohtaan
Usko Suomen puolustuskykyyn Käsitteet viranomaisen toiminnasta, luottamus viranomaisiin Suhde politiikkaan ja luottamus poliittikkoihin Sotilaallinen liittoutuminen	Luottamus ja sitoutuminen	VIII Luottamus maanpuolustukseen
Kriisinhallinta Haastattelun merkitys		<i>Enivät merkityksellisyneet suhteessa maanpuolustukseen</i>

Suhde maanpuolustukseen

Kokemus valtiosta